

С.Маршака, І.Михайлової, У.Татарінової, К.Терзян, І.Токмакової, С.Федорченко, Н.Френкель, а також вірші автора книги.

Художнє оформлення виконане за мотивами малюнків художників М.Біломлинського, С.Бордюг, О.Варкач, В.Дунаєвої, А.Єлисеєва, В.Кавун, О.Коркищенко і малюнків автора книги.

Розроблена і випробувана методика навчання початковим навичкам гри на фортепіано, на думку автора, стане у пригоді педагогам, які працюють з учнями початківцями, допоможе батькам у контролі над домашніми заняттями своєї дитини. Вона закладає професійну базу для засвоєння в майбутньому усталених і перевірених часом методик навчання, присвячених прийомам звуковидобування, розвитку швидкості пальців і подальшому засвоєнню образно-виразного ладу музичних творів, інших знань та умінь, необхідних для упевненої орієнтації у великій і складній, але прекрасній країні під назвою «МУЗИКА».

Література

1. Л. Николаев. Школа игры на фортепиано. М. 1960 г.
2. Д. Кабалевский. Про трёх китов и про многое другое. Книга о музыке. М. 1970 г.
3. Л. Баренбойм, Ф. Брянская, Н. Перунова. Путь к музицированию. Вып. 1. Л. 1981 г.
4. Э. Тургенева, А. Малюков. Пианист – фантазёр. М. 1987 г.
5. Н. Кончаловская. Нотная азбука. М. 1976 г.
6. А. Березняк. Первые шаги. Ростов. 1995 г.
7. Т. Смирнова. Allegro. Фортепиано, интенсивный курс. 1994 г.
8. В. Игнатъев, Л. Игнатьева. Я музыкантом стать хочу. Л. 1986 г.
9. Е. Туркина. Котёнок на клавишах. Санкт–Петербург. 1998 г.
10. С. Альтман. 40 уроков начального обучения музыке детей 4-6 лет. Санкт-Петербург. 1999 г.
11. Е. Мельниченко. Солнышко смеётся. Харьков. Факт. 2013 г.

УДК 37.036:373.3

Тодосієнко Н.

ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЕСТЕТИЧНОГО СПРИЙМАННЯ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статье раскрывается роль музыкально-игровой деятельности в формировании эстетического восприятия у младших школьников.

Ключевые слова: *игровая деятельность, эстетическое восприятие, синтез искусств.*

The teacher's role in formation of aesthetic perception of the younger pupils with art tools.

Keywords: *game activity, aesthetic development, art synthesis, the forming aesthetic perception of junior pupils.*

Музичне виховання в початковій школі в основному здійснюється на музичних заняттях, де діти слухають музику, співають, виконують різні види музично-ритмічних рухів, а також у позакласній роботі. Під керівництвом педагога дитина прагне проявити себе у виконанні пісні, танцю, передачі образу гри, танцю-імпровізації, створенні і підборі мелодій під час гри на музичних інструментах. Вміння самостійно діяти, виконуючи музичні завдання, дозволяє дітям краще, якісніше виконувати музичний матеріал, сприяє розвитку контролю за власним виконанням, музично-естетичних уявлень і музично-сенсорних здібностей. Цьому процесу сприяє наочність навчання, виникнення асоціацій музичних звуків зі звуками оточуючого середовища. Оперуючи звуками, діти починають уважніше відноситися до їх якостей, властивостей, сполученням, що розвиває їх орієнтацію в музичних явищах.

Феномен гри протягом усієї історії людства привертав до себе увагу визначних мислителів (Я.Коменський, Дж.Локк, Й.Песталоцці, Ф.Фребель, Ф.Шіллер та ін.). Зарубіжна педагогіка, психологія, культурологія (В.Акслайн, Ф.Бонтейдак, В.Вундт, К.Гросс, К.Левін, Д.Мід, М.Монтессорі, Д.Селлі, Г.Спенсер, З.Фрейд, Й.Гейзінга) приділяють значну увагу дослідженням соціально-психологічної ролі та культурно-функціонального поля гри. Наукові дослідження гри як методу навчання і виховання знаходимо у спадщині П.Блонського, В.Верховинця, П.Каптерева, Я.Корчака, А.Макаренка, С.Русової, В.Сороки-Росинського, В.Сухомлинського, К.Ушинського та ін. Глибоке розуміння ігрової діяльності започатковане у працях відомих вітчизняних психологів Л.Виготського, О.Запорожця, В.Зіньковського, Д.Ельконіна, О.Леонтьєва, С.Рубінштейна, Б.Теплова. Активні дослідження природи гри та можливості її використання у навчально-виховному процесі початкової школи зустрічаються в сучасних працях таких науковців як Н.Бібік, В.Бондар, І.Гудзик, Н.Кудикіна, Н.Підгорна, О.Савченко, Г.Тарасенко, В.Тіменко та ін.

Згідно їх положень у статті обґрунтовується вплив музично-ігрової діяльності на формування естетичного сприймання у молодших школярів.

Гра – це не імітація життя, а саме життя. Це, насамперед, творча дія, яка розгортається немовби не в реальному просторі, а у світі символічних значень, типової фантазії. Природа гри синкретична і міфологічна, що відповідає характеру мислення дитини, яка сприймає світ цілісно, не розділяючи реальне і “придумане”. Ігри виробляють в учнів “рефлекс свободи”, адже рішення приймається шляхом природного пізнання – інтуїтивного відкриття. На заняттях імітаційно-ігрового типу діти вчаться через стосунки, контакти, тому в них формуються почуття співпричетності й співпереживання. Така гра стає справжньою школою соціального досвіду й соціалізації.

Н. Кудикіна розподіляє ігри на дві великі групи: творчі та ігри за правилами. До творчих ігор відносить: сюжетно-рольові, конструктивно-будівельні; ігри-драматизації, ігри з елементами праці; ігри-фантазування. Ігри за правилами мають такі різновиди: дидактичні; пізнавальні; розумові; спортивні; хороводні; народні; інтелектуальні; комп’ютерні; ігри-розваги [4].

Серед ігор, які може пропонувати педагог дітям, особливе місце посідають музичні ігри. Головна їх мета – розвинути загальну та художню

культуру дитини, сформувати його духовно-емоційну сферу. Використання гри допоможе урізноманітнити музичну діяльність дітей, сприятиме пробудженню любові до творів музичного мистецтва, що зробить процес навчання і виховання радісним і цікавим.

Музично-ігрова діяльність – це освітньо-виховний феномен, структурно і фундаментально підпорядкований мотиваційно-цільовим, змістовим, процесуально-організаційним завданням особистісного розвитку дитини; це засіб употужнення соціалізації дитини в умовах доцільного її включення в добровільну, художньо спрямовану, полікультурно оснащену колективну взаємодію. Музичні ігри методисти, як правило, поділяють на музично-дидактичні; сюжетно-рольові; проблемно-моделюючі.

Е.Печерська стверджує, що музична гра за умов активізації її виховної функції є ефективним засобом виховання дружніх стосунків школярів у колективі. Модифікація застосування ігор в реалізації їх поліфункціональності складається з трьох етапів: ознайомлюючий, емоційно-активізуючий, колективістично-спрямувальний [6, 24].

Інтереси молодших школярів нестійкі, ситуативні, ще чітко не визначені ні за жанрами мистецтва, ні за видами художньої діяльності. Образне мислення, потреба дітей у грі, перевтіленні, рольовій поведінці змушують педагога звернутись до гри як до діяльності, що в основі своїй містить синкретизм творчих проявів дітей і закладає основу для подальшого розвитку естетичних інтересів.

Музичні ігри завжди містять в собі розвиток дій, в яких сполучаються елементи цікавості, змагання з сенсорними завданнями. Мета ігрових дій полягає в тому, щоб допомогти дитині почути, розрізнити деякі властивості музичних звуків, а саме: їх висоту, силу, тривалість, тембр. Правила і дії, що систематично проводяться під час музично-дидактичних ігор допомагають планомірно і систематично розвивати музичний слух, виробляють уміння не просто слухати музичні твори, а й вслуховуватись в них, розрізнити зміну регістру, динаміки, ритму в одному творі. Крім того, музично-дидактичні вправи та ігри, особливо з використанням наочно-друкованого матеріалу, дозволяють дітям самостійно працювати для засвоєння способів сенсорних дій.

Музично-дидактичні вправи займають не багато часу на музичних заняттях і можуть бути включені в розділи співу і музично-ритмічних рухів.

Музично-дидактичні ігри з молодшими школярами – це достатньо складне завдання, тому проводити їх слід тоді, коли у дітей вже є певний досвід спілкування з музикою. Можна виділити основні структурні компоненти музичної гри: наявність об'єкта ігрового моделювання, загальної мети; підготовчий етап; розподіл дітей на групи (ролей між учасниками гри); взаємодія учасників гри; підбиття підсумку, індивідуальна, групова, колективна оцінка діяльності (самооцінка).

Під час проведення гри педагогу слід враховувати: тривалість (серії ігор); залучення всіх дітей класу; розподіл функцій, ролей. Залежно від дидактичного завдання та розвитку ігрових дій музично-дидактичні ігри прийнято поділяти на три види:

1. Спокійне музикування.

2. Рухливі ігри, де елемент змагання відсторонено від моменту виконання музичних завдань.

3. Ігри-хороводи.

Такі ігри найчастіше проводяться з відповідним реквізитом, картками, малюнками (що відповідають змісту твору), прапорцями різного кольору (які діти піднімають у відповідності із звучанням твору).

Сприятливий мікроклімат в групі дітей, уважне відношення педагога до проявів самостійності дітей в ігрові музично-дидактичній діяльності викликає у них бажання не тільки грати самим, але і придумувати ігри, проводити їх, словесно обґрунтовуючи свої дії.

Наведемо приклад музично-дидактичної гри, створеної на матеріалі, що був запропонований для дітей молодшого шкільного віку.

Гра “Різнокольорове листя”

Обладнання: різнокольорове листя (жовте, червоне, зелене), виготовлене з кольорового двостороннього паперу.

Програмний зміст: навчити дітей розрізняти спокійну та жваву танцювальні мелодії.

Музично-дидактичний матеріал:

“Вальс” – з “Дитячого альбому” П.І.Чайковського;

“Полька” – М.Глінка;

“Подоряночка” – укр. нар. пісня

Музичний інструмент (фортепіано, баян або акордеон).

Опис гри: Педагог проводить бесіду про осінню пору року, різне забарвлення листя на деревах – жовте, зелене, червоне. Діти вирізають різнокольорові листочки з паперу.

Коли педагог грає вальс, перша група дітей кружляє по колу, тримаючи в руках жовті листочки. Друга група рухається підскоками, коли педагог грає мелодію польки (червоні листочки). Коли демонструється спокійна мелодія, діти третьої групи спокійно ходять, виконуючи плавні рухи кистями рук, тримаючи зелені листочки.

Музичний супровід змінюється багато разів. Коли гра закінчується, діти викладають на завчасно намальований на ватмані стовбур дерева різнокольорові листочки.

Наводимо деякі приклади із діапазону ігрових вправ, які сприяють розвитку музичного сприймання дітей:

- “Кольорова музика” (завдання: після слухання музики виразити свій настрій у вигляді безпредметної композиції з кольорових ліній і плям);

- “Слухаю себе” (завдання: під час сприймання музики із заплющеними очима, прислухатися до власних відчуттів, емоцій, потім спробувати за допомогою рефлексій уявити цей стан і передати у вигляді образу – словесного, пантомімічного, візуального);

- “Оживи картину” (завдання: представити себе героєм картини, підібрати відповідні вокальні інтонації, визначити музичний твір, який відповідає за характером художньому образу картини);

- “Кольоровий звукоряд” (завдання: після прослуховування, вивчення і співу мажорного і мінорного звукоряду (гами), усвідомлення понять “весело” –

“сумно” діти розфарбовують підготовлені педагогом графічні зображення мажорного та мінорного звукорядів кольорами теплого і холодного спектру).

У молодшому шкільному віці участь у грі та її значення для розвитку психіки дитини є провідним. Ігрова діяльність певним чином впливає на формування особистості дитини.

Найбільш придатним матеріалом для формування у дітей естетичних інтересів є ігри-драматизації, що поєднують в собі елементи гри і мистецтва, не відтворюючи типові характери. Другою важливою рисою є й те, як дитина створює той чи інший рольовий образ.

Значний виховний потенціал містить у собі така синтетична форма позакласної роботи, як гра-подорож. Вона надає можливість цілісно організувати дитячу музичну діяльність на тривалому відрізку часу, поєднуючи в собі різні форми роботи (екскурсії, вікторини, конкурси, бесіди, свята та ін.), активізує творче мислення дітей, значно підсилює інтерес до різних видів художньо-естетичного засвоєння музичного матеріалу, розвиває музичне сприймання дітей.

Серед найбільш конструктивних ігор-подорожей можна назвати такі як гра-подорож у країну Музики, в казкові музичні сюжети, в царство звуків і кольорів, назустріч пісні тощо.

Вчителі повинні враховувати педагогічні умови формування естетичного інтересу в ігровій діяльності, розвитку музичного сприймання дітей в ході проведення музично-дидактичних ігор. Найперша з них – етапність: перший етап – зацікавленість; другий – формування естетичного інтересу, поява допитливості; третій – побудова сюжету, композиції. Кожен етап відзначається певними завданнями, змістом, організаційними формами та методами, прийомами роботи, для яких характерні естетичні поняття, судження, навички.

Важливою умовою є використання різних видів художньої діяльності у грі. Раннє заглиблення у тонкощі якогось одного виду художньої майстерності обмежує естетичний розвиток дитини. Саме тому виховання інтересу до мистецтва передбачає широкий загальнорозвиваючий характер. Вплив на органи почуття комплексом фарб, звуків, словесних інтонацій викликає у дітей багатогранні відчуття. Комплексний вплив мистецтва створює кількість варіантів і способів естетичного впливу на дітей, є важливим фактором художньо-творчого розвитку особистості учнів.

В результаті спеціального дослідження нами з’ясовано дійсний стан розвитку естетичного сприймання дітей. Так, низький рівень розвитку естетичного сприймання спостерігається у 43% дітей контрольної і 44% експериментальної груп, середній – у 45% контрольної і 46% експериментальної груп, високий – у 12% контрольної та у 10% експериментальної груп. Спостереження показали, що поетапність включення дітей в процеси естетично-творчого сприймання засобами музично-ігрової діяльності дозволяє розкрити і активізувати творчі здібності, спрямувати особистість до самостійності мислення, підвищити цікавість до вивчення предметів мистецтва. Так, рівень розвитку естетичного сприймання значно зріс після проведення експериментальної роботи. Але без спеціального стимулювання цей процес йде досить повільно. У контрольній групі до експерименту високий рівень спостерігається у 12%,

середній – 45% і низький – 43%. Після проведення експерименту: високий рівень – 17%, середній – 45%, низький – 38%. Зростання обумовлено запропонованими методами і прийомами активізації музично-естетичного сприймання засобами використання музично-ігрової діяльності та розширенням художнього світогляду дітей, зростанням зацікавленості творами мистецтва, індивідуальним і диференційованим підходами до розвитку естетичної оцінки учнів молодшого шкільного віку. У експериментальній групі до експерименту високий рівень був у 10%, середній – у 46%, низький – у 44%. Після: високий – 28%, середній – 47%, низький – у 25%.

Таким чином, експериментальні дані свідчать, що використання запропонованих методів і прийомів розвитку естетичного сприймання дітей молодшого дошкільного віку засобами музично-ігрової діяльності є ефективними, вони забезпечують інтенсивність та успішність виховного процесу.

За даними дослідження на розвиток сформованості естетичного сприймання дітей позитивно впливає проведення творчих годин. Їх слід проводити у доброзичливій, неформальній атмосфері. Слід дотримуватись таких умов:

- забезпечення варіативності вибору виду художньо-естетичної діяльності (словесної, музичної, образотворчої, предметно-пластичної тощо);
- створення належного емоційного фону для добровільного і якісного виконання школярами обраних завдань;
- позитивно оцінювати і стимулювати всі творчі спроби проявити дитячу видумку, фантазію, кмітливість, щирі емоційні прояви тощо [7, 116-117].

Творчі завдання, які пропонуються в межах творчої години, варто об'єднувати за тематичним принципом, наприклад: “Місяць і зорі”, “Чарівний ранок”, “Снігопад”, “Осінній листопад”, “Чудо-райдуга” та ін. Наприклад, під час проведення творчих годин можна використати наступний матеріал, представлений музичним та візуальним мистецтвом, літературою:

Тема: Осінній листопад

- *Твори для роботи: А.Вівальді “Пори року. Осінь” (фонова музика, фрагмент); П.І.Чайковський “Пори року. Жовтень. Осіння пісня” (вір для слухання); муз. Д.Васильєва-Буглая, сл. О.Плецьєва “Осіння пісенька”, муз. П.Красєва, сл. М.Івенсен “Падає листя” (виконання пісні); Н.Забіла “Осінь”, М.Сингаївський “Вереснева стежка”, В.Сосюра “Земля заснула у тумані...” (поетична творчість); Л.Шульга “Осінній дощ” (розповідь-казка); І.Шшикін “Парк у Павловському”, І.Левітан “Золота осінь” (твори образотворчого мистецтва – репродукції картин).*

- *Художньо-естетична діяльність: словесна, музична, образотворча, графічна, предметно-пластична, ігрова тощо.*

Ще однією умовою успішної організації ігрової діяльності дітей є моделювання творчої діяльності. Учні, граючись, входять в роль творця: поета, музиканта, художника, проникаючись тими почуттями і емоціями, які необхідні для створення того чи іншого образу. Отже, ігровий підхід до організації сприймання музичних творів: активізує пізнавальну діяльність учнів, розвиває художньо-образне мислення; збагачує почуттєву сферу дітей, посилює емоційність сприйняття художньо-дидактичного матеріалу; стимулює розвитку творчих

здібностей, уяви, фантазії; формує елементи художньо-естетичного досвіду; сприяє релаксації, здійснює саморегуляції, забезпечує профілактику психічної втоми, подолання гіподинамії; розширює музичний світогляд школяра, його загальнокультурний розвиток.

Таким чином, музично-ігрова діяльність є могутнім фактором формування естетичного сприймання учнів. Вона дозволяє зробити процес художньої творчості доступним і захоплюючим для школярів. Роль, ігрова ситуація ставлять дитину перед проблемою вибору, пошуку самостійного рішення, активізуючи суттєві сили, формуючи естетичне ставлення до навколишнього світу. Ігрова діяльність містить в собі широкий спектр можливостей для самовираження учня, виховує естетичну установку в сприйманні музики, творів мистецтва, сприяє появі всебічних естетичних інтересів.

Література

1. *Зими́на А.Н. Основы музыкального воспитания и развития детей младшего возраста. – М.: Изд-во “Владос”, 2000. – С. 130-131, 167-180.*
2. *Кононова Н.Г. Музыкально-дидактические игры для дошкольников. – М., 1982. – С. 174.*
3. *Костина Э.П., Комисарова Л.Н. Наглядные средства в музыкальном воспитании дошкольников. – М., 1986. – С. 56-59.*
4. *Кудикі́на Н. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі. – К.: КМПУ, 2003. – 272 с.*
5. *Масол Л.М. Методика навчання мистецтва у початковій школі. – Х.: Веста: Вид-во “Ранок”, 2006. – С. 102-115.*
6. *Печерська Е., Полтавцева Т. Музичні ігри – осередок виховання дружніх стосунків у колективі //Початкова школа. – 2001. - № 1. – С. 24-27.*
7. *Тарасенко Г.С. Паросток: методика гуманістичного виховання дітей засобами природи. – Вінниця, 2000. – С. 159-178.*